

Overzicht van cultuurhistorische landschapselementen

Archeologie

a. Losse vondsten

In het Pirolavlak ten noorden van Bergen aan Zee zijn in 1912 vondsten gedaan van vroegmiddeleeuws aardewerk.

Langs het strand tussen Bergen aan Zee en Camperduin zijn vondsten gedaan van verschillende aard en perioden, waaronder pootafdrukken van runderen, een Romeinse munt en aardewerkfragmenten.

b. Locaties

In Hargen moeten zich (mogelijk diep onder het jonge duinzand) resten bevinden van een vóór-Christelijke cultusplaats.

In het Bergerbos bevinden zich de resten van het 16de-eeuwse jachthuis ('Out Heerenhuijs') en mogelijk van de 9de-eeuwse vluchtburcht Oudburg.

Onder de Vinkenbaan (buiten het plangebied) is een Romeinse cultuurlaag waargenomen; in de bosrand ligt hier een 'ledig erf' van een 17de-eeuwse boerderij.

De Adelbertusakker bij Egmond Binnen (tussen 700 en 900) bevindt zich buiten het plangebied.

c. Archeologische verwachting

De vlakke duinvalleien liggen dicht op het oude loopvlak van de strandwallen en oude duinen, en hebben een grote archeologische potentie (zie onder a).

Het gaat onder meer om het Grote Ganzenveld, de Mariavlakte, het Pirolavlak, het Uilenvangersvlak, de Verbrande Pan en het Vogelwater. Ook het Bergerbos moet hiertoe worden gerekend.

Bakens

Op veel duinen stonden bakens, als dan niet voorzien van een vuur (vuurbaak of vuurboet). Daarvan zijn geen sporen bewaard, behalve in de naamgeving: Baaknol (Schoorl), Kaapduin (Bergen), Vuurboets- of Torensduin (Egmond, buiten het plangebied).

Begraafplaatsen

Direct ten noordwesten van het dorp Schoorl ligt het zgn Jodenkerkhof, de eerste Joodse begraafplaats in Holland (ca 1600).

Ten noorden van Russenduin ligt het Zeemanskerkhof, waar tot omstreeks 1920 drenkelingen werden begraven.

Beide begraafplaatsen zijn opgeheven, de graven zijn overgebracht.

Zie ook *Militaire objecten*, onder 1799.

Bosaanplant

De bosaanplant langs de binnenduinrand bij Bergen en Schoorl, die grotendeels uit loofbos (beuken en eiken) bestaat, dateert mogelijk al voor een deel uit de 16de eeuw.

De plantage bij Het Hof te Bergen, met de Sparrenlaan als as, dateert uit de 17de en 18de eeuw. De berkenbosjes in de duinvalleien onder Bergen gaan eveneens terug op aanplant in de 18de eeuw.

De beplanting met dennenbos is hier en daar al uit het midden van de 19de eeuw, maar het grootste deel dateert van na 1890, met name in de Schoorlse duinen. De oudste delen hebben zich inmiddels ontwikkeld tot een gevarieerd bos, dat niet meer het karakter heeft van een voor houtproductie opgezette plantage.

De beplanting langs de *Zeeweg* (zie daar) dateert uit de vroege 20ste eeuw en is onderdeel van het landschappelijk ontwerp van deze weg.

Duinlandjes

Sporen van overstoven duinakkers (16de eeuw of eerder) vindt men in het Bergerbos, onder meer de Biesenkroft langs de Slangenlaan.

De 's-Heerenweide en Bokkenweide ten zuiden van de Verbrande Pan zijn duinontginningen uit de 18de eeuw; de contouren zijn nog gedeeltelijk waarneembaar.

Het Groenveld, de Paardenweide en de Kleine Kwekerij in de Schoorlse duinen zijn 19de-eeuws, evenals de omgeving van Berwout en Vogelwater bij de grens met Castricum.

De klassieke duinlandjes, voornamelijk aardappelakkers, vindt men vooral in de duinen benoorden Egmond aan Zee en de aangrenzende Wimmenumer duinen. Deze dateren uit de 19de eeuw en zijn nog voor een aanzienlijk deel in gebruik.

Het akkercomplex ten westen van Egmond Binnen is nog wel in het landschap herkenbaar, maar reeds lang uit productie; het ligt overigens buiten het plangebied.

Zie ook onder *Ontginningen*.

Duinrellen

Tussen Camperduin en Noord-Bakkum zijn ongeveer 25 duinrelsystemen te onderscheiden. De meeste tappen de kwel of 'het duinval' af aan de voet van de jonge duinen. Enkele ontspringen binnen het duingebied: de duinrel achter de blekerij bij Egmond-Binnen, de Bosbeek in het Bergerbos en de beek langs de Bobbeleweg tussen Bregtdorp en Catrijp. De bovenloop van de 'beek bij Galevoort', die begint bij Waterrijk even ten noorden van Egmond Binnen, valt buiten het plangebied. De waterloop in het Hargergat valt binnen het plangebied, maar is oorspronkelijk de bovenloop van de zanderijvaart.

Grenzen

De grens tussen de duinen van Bergen en Schoorl is evenals die tussen Egmond en Castricum nog duidelijk zichtbaar in het landschap, onder meer vanwege het verschil in beplanting en het verkavelings- en wegenpatroon. Tussen Bergen en Schoorl bevindt zich nog ten minste één hardstenen grensmaal uit de 18de eeuw.

Industrie

Bij Egmond Binnen bevinden zich verschillende plaatsen waar linnenblekerijen hebben gelegen, die gebruik maakten van het zuivere duinwater. Van één daarvan is het bleekveld door het PWN hersteld, doch dat ligt juist buiten het plangebied.

Ook de sporen van bierbrouwerij en papiermakerij, eveneens afhankelijk van het duinwater, liggen buiten het plangebied.

Militaire objecten

a. Invasie 1799

Deze is vooral in een aantal veldnamen bewaard: Fransche Kampje, Paardenhemel en Soldatenkuil onder Schoorl; Franschman, Russenduin, Russengat en wellicht Verbrande Pan onder Bergen.

Het Russische massagraf van de slachtoffers van de Duinenslag (2 oktober 1799) ligt onder het Russenduin, niet inbegrepen in het plangebied.

b. Schietterreinen

Het militaire schietterrein uit ca 1885 ten noorden van Bergen aan Zee ('het Fort') is nog enigszins in het landschap herkenbaar, inclusief het tracé van een smalspoor.

Het civiele schietterrein uit ca 1900 bij Duinvermaak is overbouwd door het Openluchttheater (nu skibaan; zie ook *Recreatie*).

c. WO I

Het eerste deel van de Schoorlse Zeeweg is aangelegd door Duitse krijgsgevangenen en heette in de volksmond 'Duitse Weg'.

d. WO II

Van het concentratiekamp Schoorl zijn geen sporen meer aanwezig; het herdenkingsmonument is recent geplaatst.

De Woudweg onder Bergen is door de bezetter aangelegd en heette daarom ook wel 'Duitse Weg'. De bunkercomplexen uit de Atlantik Wall liggen over het gehele duingebied verspreid, maar zijn op vele plaatsen ontoegankelijk gemaakt of gedeeltelijk vernietigd. Met name bij Egmond aan Zee zijn ze nog op grote schaal aanwezig.

Ontginningen

Het is soms moeilijk oudere en jongere ontginningen te onderscheiden. De hierboven genoemde *Bosaanplant* en *Duinlandjes* horen daar in feite ook toe.

Opvallend is de reeks ontginningen ten westen van de Heereweg tussen Egmond aan den Hoef en de grens met Noord-Bakkum. Deze kenmerken zich door een rechthoekige 'insteek' in de voorduinen, die vervolgens systematisch zijn afgezaagd. Dit proces is omstreeks 1600 begonnen en heeft geleid tot een aantal bescheiden buitenplaatsen, zoals Tijdverdrijf, Klarenbeek, Zeldenrust, Waterrijk en Vredestein, waarvan sommige nog bestaan. Zij liggen echter buiten het plangebied.

Wel binnen het plangebied, althans gedeeltelijk, ligt de plantage van het Hof te Bergen, aangelegd tussen 1643 en 1660, met onder meer de Sparrenlaan, Jan Willemlaan, Kerkelaan en Guurtjeslaan als bepalende elementen.

Recreatie

Klimduinen: dat bij Schoorl bestond al in de 17de eeuw als attractie. De klimduinen bij Catrijp en Groet zijn vermoedelijk recenter.

Het Openluchttheater in Bergen is aangelegd op de voormalige schietbaan in het Zandgat bij Duinvermaak en deed dienst tussen ongeveer 1930 en 1965. Daarna werd het ingericht tot skibaan.

Schulpslagen

Van de paden, die de schelpenvissers tussen de 15de en de 19de eeuw volgden zijn die van Wimmenum en Egmond Binnen (nagenoeg) verdwenen, terwijl het vervallen tracé van Bergen in 1905-06 gedeeltelijk is gebruikt voor de aanleg van de Zeeweg.

De Oude en Nieuwe Schulpweg bij Egmond Binnen liggen in de voorduinen en vallen buiten het plangebied.

Trambaan

De voormalige trambaan tussen Bergen en Bergen aan Zee (1909-1955) is nog als pad herkenbaar in het Bergerbos, terwijl ook de doorgraving tussen Vlagduin en Russenduin alsmede het begin van het spoorwegemplacement van Bergen aan Zee nog goed waarneembaar zijn. Het grootste deel van het emplacement is overbouwd en heet 'Baan van Ravenhorst'.

Waterwinning

De waterwinning aan de Zwarteweg in de duinen van Bergen werd gestart door de 'Alkmaarsche Waterleiding' in 1885 en naderhand overgenomen door het PWN.

De zichtbare resten bevinden zich vooral tussen de Zeeweg en de grens met de Schoorlse Duinen en bestaan uit vier duinmeertjes, een drietal voormalige infiltratiekanalen, klinkerwegen en twee karakteristieke pomphuisjes langs de Helmweg.

Woningen

De meeste woningen in het duingebied zijn gebouwd ten dienste van het personeel van Staatsbosbeheer (Schoorl) en het Waterleidingbedrijf PWN (Bergen).

De Zandhoeve is gebouwd als landhuis (met chauffeurswoning) in 1925. De Verbrande Pan-hoeve is gebouwd in 1909 als zomerwoning in een verder nooit gerealiseerd villaparkje in het duin.

De huizen Berwout en Vogelwater bij de grens met Castricum zijn gebouwd in het kader van de duinontginningen.

Zanderijen

Commerciële zanderijen bevonden zich onder meer bij Hargen (Hargergat), Schoorl (Zandmennerij of 'Zandspoor') en Bergen (Zandgat bij Duinvermaak en Zanderij bij de Franschman).

Ook bij Wimmenum (tussen Banweg en Schuilenburg), Egmond aan den Hoef (Delverspad), Rinnegom (nollen langs Rinnegommerlaan) en Egmond Binnen (Waterrijk) is diep afgezaand. Deze terreinen vallen buiten het plangebied.

Zeeweg

De Zeeweg vanaf de boerderij 'De Franschman' naar het strand (nu Bergen aan Zee) is aangelegd in de jaren 1905-06. Het landschappelijk ontwerp is van Jacob van Reenen, die zich liet adviseren door Leonard Springer. De bochtige loop, de uitzichtspunten zoals het Vlagduin en de uitgekiende beplanting met dennen en andere bosschages zijn het resultaat van deze samenwerking.